

3) КМУ (є вищим органом у системі органів виконавчої влади, що серед іншого, повноважний: сприяє розвитку підприємництва на засадах рівності перед законом усіх форм власності та соціальній спрямованості національної економіки, здійснює заходи щодо демонополізації та антимонопольного регулювання економіки, розвитку конкуренції та ринкової інфраструктури; забезпечує здійснення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності тощо) та міністерства (загальне адміністративне управління здійснюється окремими господарськими міністерствами функціонального типу, головним чином, Мінекономрозвитку України, яке входить до системи органів виконавчої влади і є, окрім того, головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з державної політики у сферах торгівлі, державної політики з питань розвитку підприємництва).

Список використаних джерел:

1. Соркін Б.В. Державне регулювання підприємницької діяльності в ринкових умовах: методи, засоби та цілі. / Б.В. Соркін. // Наукові праці МАУП, 2013, Вип. 1 (36). – С. 85-88.
2. Смолин Г.В. Державне регулювання господарської діяльності: курс лекцій. / Г.В. Смолин. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 528 с.

УДК 346.9

Хрімлі О. Г.,
суддя Київського апеляційного
адміністративного суду
кандидат юридичних наук

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті на основі теоретико-правового аналізу досліджено сутність поняття судового захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємництва. Автором визначено загальні напрямки подальшого розвитку наукової думки і законодавства щодо судового захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва.

Ключові слова: захист, інтерес, господарський суд, суб'єкт підприємництва, правове регулювання, судові рішення.

В статье на основе теоретико-правового анализа исследована сущность понятия судебной защиты прав и законных интересов субъектов

предпринимательства. Автором определены общие направления дальнейшего развития научной мысли и законодательства по судебной защите прав и законных интересов субъектов предпринимательства.

Ключевые слова: защита, интерес, хозяйственный суд, субъект предпринимательства, правовое регулирование, судебное решение.

On the basis of the theoretical and legal analysis of the concept of the essence of judicial protection of the rights and legitimate interests of entities. The author defines the general directions of further development of scientific thought and legislation on the legal protection of the rights and legitimate interests of entities.

Key words: protection of the interest, the economic court, business entity, legal regulation, judicial decision.

Актуальність проблематики. Стаття 13 Конституції України містить безпосередню вказівку на те, що держава забезпечує захист усіх прав суб'єктів права власності і господарювання. У чинному законодавстві України терміни «захист», «захист прав», не дивлячись на часте їх використання, як правило, носять досить абстрактний характер. У контексті змісту законодавчих норм вони найчастіше означають обов'язок держави, її органів захищати ті чи інші права. В окремих нормативних актах термін «захист» використовують не як правову категорію, а як позначення сукупності технічних і організаційних заходів, що безпосередньо складають зміст фактичних дій із захисту тих чи інших об'єктів.

Правовий захист, як одна зі спеціальних юридичних гарантій здійснення суб'єктивних прав з їх відновлення у разі порушення, являє собою складне, багатопланове явища. В якості наукової проблеми правовий захист становить предмет дослідження багатьох юридичних галузевих наук, а також загальної теорії права. Тому цілком природно, що з приводу сутності правового захисту порушених суб'єктивних прав, а, отже, і його поняття ведеться жвава дискусія [2, с.11].

Ступінь наукової розробки. Аналіз ступеня наукової розробки правових й організаційних засад судового захисту прав та інтересів підприємницької діяльності дає можливість визначити наявність досить високого ступеня інтересу щодо зазначеної проблематики. Питання захисту прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності були протягом останніх років предметом дослідження великого числа вчених, таких як: М. Абрамова, Р. Атаманчука, В. Мамутова, О. Подцерковного, Б. Полякова, Д. Притики, С. Семчіка, М. Тітова, В. Щербини, В. Яковлева та ряду інших авторів, які приділяли увагу окремим аспектам цієї проблематики.

Однак постійні трансформаційні зміни економічних умов господарювання, стрімкий розвиток законодавства, що регламентує порядок судового розгляду спорів за участю суб'єктів підприємництва в Україні,

активне здійснення судової реформи в цілому обумовлює необхідність системного підходу до дослідження сучасних проблем правового регулювання судового захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності.

Мета статті полягає в тому, щоб на теоретико-правового аналізу дослідити сутність поняття судового захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємництва, а також визначити загальні напрямки подальшого розвитку наукової думки і законодавства щодо судового захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва.

Виклад матеріалу. Захист прав суб'єктів підприємництва можна розглядати двояко: як захист права суб'єктивного потенційно здійснюваного та реалізованого або ж, як права порушеного із застосуванням засобів для відновлення, порушеного права. Ідея захисту не порушеного права має право на існування, але в теорії вона не отримала широкого поширення через безроздільного панування другого підходу. Класично захист права розглядають як факт захисту права порушеного [3].

Переважає більшість авторів, які досліджували або торкалися проблеми захисту порушених суб'єктивних прав, з більшими чи меншими редакційними відмінностями, вбачають сутність останньої в діяльності уповноважених державою органів, спрямованої на відновлення за допомогою спеціальних заходів (способів захисту) порушеного суб'єктивного права. Саме як діяльність юрисдикційних органів, спрямовану на застосування передбачених законом заходів для відновлення порушених прав, трактується захист суб'єктивного права і загальною теорією права [2, с.11]. Так, З. Ромовська вказує, що однією з гарантій здійснення особою свого права є правовий захист, тобто державно-примусова діяльність щодо забезпечення виконання юридичного обов'язку та відновлення порушеного права [1, с.480]. Т.Є. Абова включає в зміст захисту господарських прав таку діяльність із застосування норм права, яка спрямована на відновлення права, здійснення інтересів, відповідного впливу на правопорушника, в тому числі застосування до нього заходів відповідальності [4, с.39].

Під захистом розуміється також «діяльність уповноважених державних і недержавних органів щодо відновлення порушених цивільних прав і охоронюваних законом інтересів, а також попередження цивільних правопорушень» [5, с.122 - 130]. М.В. Амельченко, досліджуючи питання захисту прав суб'єктів господарювання в судовому процесі та виконавчому провадженні, визначає захист прав суб'єктів господарювання як забезпечення господарським судом і уповноваженими органами державної виконавчої влади відновлення порушених прав і застосування до правопорушників господарсько-правових санкцій [6]. В.Т. Нор робить висновок, «що сутність правового захисту порушеного суб'єктивного права полягає в реалізації

правозастосовними органами передбачених законом заходів державного примусу з метою усунення порушення і його наслідків» [2, с.13].

Як зазначають прихильники даної позиції, «при такому баченні суті захисту порушеного суб'єктивного права, незалежно від характеру останнього, нею органічно з'єднується матеріально-правова сторона (заходи, способи захисту, встановлені за загальним правилом матеріальним законом) і процесуальна (діяльність уповноважених органів з реалізації цих заходів), що і дає підставу характеризувати захист порушених майнових прав як матеріально-процесуальний інститут» [2, с.12-13].

При цьому слід враховувати, що правовий захист розглядають, з одного боку, як акт, який вже відбувся, оскільки він є безпосередньою реалізацією заходів державного примусу, яка визначена у рішенні суду або іншого органу, уповноваженого на здійснення правового захисту. З іншого боку захист розглядають і в динаміці – як процес захисту, який має свій початок (подача позову, заяви) і кінець (виконання рішення) [1, с.480-481].

Під захистом пропонується розуміти, також, систему, сукупність заходів і способів захисту. Так, В.М. Стойка визначає захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності як сукупність способів, встановлених законодавством, метою яких є відновлення порушених або оспорюваних прав суб'єктів інвестиційної діяльності та застосування санкцій щодо порушників охоронюваних прав та інтересів [7, с.24].

Схожою є позиція, коли під захистом розуміється комплексна система заходів, що застосовуються для забезпечення вільної та належної реалізації суб'єктивних прав, включаючи судовий захист, законодавчі, економічні, організаційно-технічні та інші засоби та заходи, а також самозахист [8]. Розглядають захист і як «сукупність передбачених законом способів розгляду та вирішення спорів в цілях відновлення порушених або підтвердження оскарженого прав» [9, с.6]

Ряд дослідників розуміє під захистом систему правових норм. Так, наприклад, Н.С. Малєїн вказує, що «правовий захист – це система правових норм, спрямованих на попередження правопорушень та усунення їх наслідків» [10, с.192] І.А. Дзера, кажучи про захист, виділяє в системі загально-охоронних норм норми активної дії, спрямовані безпосередньо на захист порушеного права (його відновлення і нормалізацію) [11, с.7]. С.А. Кузьміна вказує, що захист як матеріально-процесуальний інститут є сукупністю норм, що визначають форми, терміни і способи відновлення порушених прав та інтересів, а також їх захист від порушень [12, с.62]. Г.М. Стоякін відзначає, що правовий захист включає в себе: видання норм, які встановлюють права й обов'язки, встановлюють порядок їх здійснення та захисту і загрожують застосуванням санкцій; діяльність суб'єктів щодо здійснення своїх прав і захисту суб'єктивних прав; попереджувальну діяльність державних і громадських організацій та діяльність з реалізації

правових санкцій [13, с.34]. Н.І. Матузов визначає можливість захисту (домагання) як самостійний елемент суб'єктивного права [14, с.110]

Окремі вчені ототожнюють захист з охороною прав. Наприклад, І.В. Головань [15], даючи визначення поняття «захист», фактично пише про охорону прав. Зокрема, на його думку, захист прав суб'єктів підприємницької діяльності являє собою введення в дію системи правових та організаційно-технічних засобів, спрямованих на забезпечення реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності та недопущення їх порушень. Однак з такою точкою зору важко погодитися, оскільки вона фактично не розглядає ситуацію, коли права суб'єкта порушені. У даному випадку мова йде саме про охорону, причому в найбільш вузькому значенні цього поняття, коли охорону розглядають як превентивну діяльність, здійснювану до правопорушення. Як справедливо зазначав В.В. Лаптев, захист прав – це правовий інститут, що володіє відомим ступенем самостійності, зумовленої особливим процесуальним порядком її здійснення, здатний забезпечити можливість відновлення суб'єктивних прав [16, с.1-26].

У сучасних умовах, коли відбувається переосмислення розуміння суду як органу державної влади; його ролі при здійсненні правосуддя у господарських справах актуальним є і чітке визначення сутності категорії «судовий захист» через призму механізму реалізації конституційного права на захист прав суб'єктів господарювання з урахуванням завдань і специфіка господарського судочинства.

У статті 1 Господарського процесуального кодексу України вказується, що підприємства, установи, організації, інші юридичні особи, громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, і, в установленому порядку, набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності, мають право звернутися до господарського суду у відповідність з встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для застосування передбачених цим кодексом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням [17]. Дана норма показує, що законодавець відносить до захисту прав суб'єктів господарювання, і захист вже порушених або оспорюваних прав, і застосування заходів, спрямованих на запобігання порушень. При цьому законодавець веде мову, як про захист прав, так і про захист охоронюваних законом інтересів.

Як зазначає Д.М. Притика «доведено, що господарсько-судова форма захисту суб'єктивних прав, незважаючи на схожість із загальною судовою формою захисту цивільних прав, істотно відрізняється від останньої: встановлена законом для господарського суду форма діяльності найбільш пристосована для розгляду і вирішення господарських спорів, повної мірою враховуючи вплив господарського суду на економіку України ... »[18].

Таким чином, у процесі господарсько-судової форми захисту суб'єктивних прав не тільки розглядається конкретний господарський спір, але й здійснюється вплив на господарську діяльність підприємців, які є сторонами спору, в цілому. Представляється, що даний аспект також має важливе значення при визначенні сутності поняття «судовий захист прав підприємців». Реальний захист конкретних порушених (оспорюваних) прав і визнаних законом інтересів має бути здійснений таким чином, щоб це не завдало шкоди економічному становищу суб'єкта господарювання в цілому. Тут не можна не враховувати важливість реалізації в процесі захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємництва специфічних принципів, характеристик господарського судочинства, властивих йому з моменту виникнення спеціального порядку розгляду економічних суперечок.

Зокрема, необхідність якнайшвидшого (своєчасного) розгляду спору. Відомо, що в сучасних економічних умовах, навіть при винесенні відповідного рішення про захист порушеного права за умови несвоєчасного вирішення спору суб'єкту підприємницької діяльності може бути завдано значної економічної шкоди. Представляється, що дана специфіка розгляду спорів, що впливають з господарських відносин, повинна знайти своє відображення у визначенні поняття «захист» прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності господарським судом.

Виходячи з вищевикладеного, пропонується під судовим захистом прав і законних інтересів підприємців розуміти здійснювану у відповідності із встановленою підвідомчістю та підсудністю діяльність судових органів, спрямовану на відновлення (визнання) порушених (оскаржених) прав і законних інтересів, а також на запобігання правопорушень шляхом справедливого і своєчасного розгляду даної категорії спорів.

Список використаних джерел:

1. Ромовська З. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс. / З. Романовська / Підручник, - К.: Атіка, 2005. – 560 с.
2. Нор В.Т. Защита имущественных прав в уголовном судопроизводстве./ В.Т. Нор / – К.: Вища школа. Головное издательство, 1989. – 275 с.
3. Миннихметова И.Д. Правовые проблемы защиты прав предпринимателей / И.Д. Миннихметова // Федеральный правовой портал (v.3.2) Юридическая Россия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1251846>.
4. Абова Т.Е. Охрана хозяйственных прав предприятий. / Т.Е. Абова / М., – 1975. – 216 с.
5. Борисов Д.Ю. Защита прав и законных интересов участников размещения заказа при проведении торгов для государственных нужд / Д.Ю.Борисов, А.И. Гончаров // Закон. – 2008. - №11– С.122 – 130

6. Амельченко М.В. Захист прав суб'єктів господарювання в судовому процесі та у виконавчому провадженні: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / М.В. Амельченко / НАН України. Ін-т екон.-правов. дослідж. Донецьк, 2001. – 188 с.
7. Стойка В.М. Защита прав субъектов инвестиционной деятельности. Дис. канд.юрид наук. / В.М. Стойка /Донецк, 2003. – 176 с.
8. Завидов Б. Защита гражданских прав по законодательству России / Б. Завидов, О. Гусев // Арбитражный и гражданский процесс [Электронный ресурс]. – Режим доступа: 2000.http://www.juristlib.ru/book_2128.html.
9. Защита личных и имущественных прав / Гуреев П.П.; Под ред.: Тадевосян В.С./ М.: Наука, 1964. – 112 с.
- 10.Малеин Н. С. Гражданский закон и права личности в СССР./ Н.С. Малеин/ М.: Юрид. лит., 1981.—216с.
- 11.Дзера І.О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / І.О. Дзера/ Київський нац. ун-т ім. Т.Г.Шевченка – Київ, 2001. – 18 с.
- 12.Кузьмина С.А. Защита интересов субъектов хозяйствования от недобросовестной конкуренции. Дис.канд.юрид.наук. / С.А. Кузьмина / Донецк. – 2000. – 194 с.
- 13.Стойкин Г.Н. Понятие защиты гражданских прав / Г.Н. Стойкин // Проблемы гражданско-правовой ответственности и защиты гражданских прав. – Свердловск, 1973. – С. 33-35.
- 14.Матузов Н.И. Личность. Права. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права. / Н.И. Матузов / Издательство Саратовского университета. – 1972. - с.110
- 15.Головань І.В. Правова робота у механізмі захисту прав суб'єктів підприємництва: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / І.В. Головань / НАН України. Ін-т екон.-правов. дослідж. – Донецьк, 2003. – 216 с.
- 16.Лаптев В.В. Защита хозяйственных прав и интересов: Монография. / В.В. Лаптев/ М. – 1983. – 210 с.
- 17.Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 6. - ст.56.
- 18.Притика Д. М. Організаційно-правові засади становлення і діяльності господарських судів України: Автореф. дис...доктора. юрид. наук: 12.00.10/ Д.М. Притика / Нац. юрид. акад. ім. Я.Мудрого. Харків, 2003. – 26 с.